

Sociolingvistikens forandringer

Indledende knæbøjninger før Projekt Bysociolingvistik eventuelt genoptages

Gregersen, Frans

Published in:
danske folkemål

Publication date:
1999

Document version
Version blev oprettet som del af udgivelsesprocessen; udgivers layout; normalt ikke offentligt tilgængeligt

Citation for published version (APA):
Gregersen, F. (1999). Sociolingvistikens forandringer: Indledende knæbøjninger før Projekt Bysociolingvistik eventuelt genoptages. *danske folkemål*, 41, 107-138.

14. Sociolingvistikens forandringer

Indledende knæbøjninger før Projekt Bysociolingvistik eventuelt genoptages

Indledende

Fra 1986 til 1991 var Inge Lise Pedersen og jeg projektledere for en projektgruppe bestående af Jon Albris, Henrik Holmberg, Erik Møller, Jann Scheuer, Ole Nedergaard Thomsen og (en kort tid:) Jane Jensen. Gruppen havde påtaget sig at undersøge københavnsk talesprog. Resultaterne af gruppens arbejde findes rapporteret i en midtvejsrapport (Albris m.fl. 1988) og en afsluttende rapport (Gregersen og Pedersen 1991), mens de udskrevne optagelser findes tilgængelige for forskningen, under forudsætning af at visse betingelser opfyldes, i form af det såkaldte BySoc-korpus på nettet (<http://www.cphling.dk/BySoc>). Materialet har dannet udgangspunkt for en række afhandlinger; ingen nævnt – ingen glemt.

Der blev i løbet af projektet indsamlet 100 interviews med i alt 86 forskellige personer, dvs. at 12 af dem blev interviewet 2 gange, en enkelt 3 gange. Dette giver mulighed for at sammenligne individets sprogbrug enten med forskellige interviewere eller i forskellige situationer. Af de 86 viste 3 sig ikke at være født og opvokset i København mens i alt 20 ikke var født og opvokset i undersøgelsesområdet Nyboder. De resterende 63, der opfyldte alle kriterier for deltagelse i undersøgelsen, var efter designet for indsamlingen mere eller mindre vellykket fordelt på *to sociale grupper* (kaldet ArbejderKlasse (=AK) og MiddelKlasse (=MK)), *to køn* (F og M) og *fire aldersgrupper* (I = 14-24 år; IIa = 25-40 år; IIb = 41-60 og III = over 60 år). Der er fyldigst repræsentation af informanter i aldersgrupperne I (i alt 20) og IIa (27), mens grupperne IIb (8) og III (8) blev sparsomt udfyldt.

Projektet indsamlede udover disse enkeltinterviews også gruppesamtaler. Der blev i alt optaget 15 gruppesamtaler. I gruppesamtalerne indgik 30 af de 63 Nyboderinformanter, dvs. at knap halvdelen af samtlige informanter fra hovedgruppen er repræsenteret i to samtaletyper. Således er der en familiesamtale med en fader og hans to sønner og fem samtaler mellem søskende. Gruppesamtalerne giver under alle omstændigheder en anden mulighed for at sammenligne den enkelte informants sproglige performans på tværs af samtaletyper, dvs. alene med interviewer (enkeltinterview) og som deltager i en gruppe (gruppesamtale).

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 225

I gruppesamtalerne var der foruden interviewerens mindst én til bekendt (hyppigst var der tale om et familiemedlem) til stede. Det betød som oftest at intervieweren fik en helt anden – mere tilbagetrukket – rolle i gruppesamtalerne end han havde i interviewsamtalerne. Dermed vil indflydelsen fra interviewer træde i baggrunden og det kan også give mulighed for at analysere i hvor høj grad informanten i interviewet tilpassede sit sprog til interviewerens.

Hverken den ene eller den anden mulighed for analyse af intraindividuel konsistens eller variation er endnu blevet udnyttet.

Der er for øvrigt mange flere muligheder i materialet der ikke er blevet udnyttet, og hverken korpus eller projekt har haft nogen større international gennemslagskraft. For eksempel nævnes projektet ikke i Labov 1994 – og det til trods for at Labov sammen med Gillian Sankoff og James og Lesley Milroy stod som faddere/gudmødre til projektet ved at medvirke som instruktører på den sommerskole som markerede forskningsinitiativet *Dansk talesprog i dets variationers* start.

Projekt Bysociolingvistik kom nemlig til verden som led i et initiativ finansieret af Statens Humanistiske Forskningsråd ved navn *Dansk Talesprog i dets variationer*. Initiativet var i kraft fra 1986 til 1991. Nu er det 13 år siden og dermed på tide at overveje hvordan den oprindelige dataindsamling kan udnyttes til at belyse sprogforandring i København. Hermed et bidrag.

I Sociolingvistikken og sprogforandringsteorien

Det er en gammel indsigt at sociolingvistikken er en slags sprogforandringens genkomst i lyset af strukturalismens og den synkrone deskriptivismes altbesejrende fremgang inden for den almene lingvistik. Sociolingvistikken som disciplin har givetvis mange og delvis ubeslægtede rødder men den for denne fremstilling centrale figur er som i de fleste andre historikere William Labov. Labov var elev af Uriel Weinreich og skrev i 1968 sammen med ham og Marvin Herzog den berømte programartikel 'Empirical Foundations for a Theory of Language Change'. Her tages blandt mange andre opgør strukturalismens overbevisning om at lydforandringer ikke kan ses *in vivo* ved vingebeinet til fordel for studiet af lydforandringer i sprogsamfundet som helhed.¹ Siden har Labov bygget videre på denne griben bag om strukturalismen til den junggrammatiske forskningstradition i artiklen 'Building on Empirical Foundations' (Labov 1982) og sidst men ikke mindst i første bind af et planlagt trebindsværk om sprogforandringer (Labov 1994). Et afgørende træk adskiller imidlertid junggrammatikernes metoder fra den moderne variationssociolingvistik:

1. At der så er et åbent spørgsmål om hvordan begrebet 'sprogsamfund' skal defineres har vist sig sidenhen (se først og fremmest Hudson 1996:24ff).

Junggrammatikerne byggede deres forklaringsforsøg på fysiologi og psykologi mens sociolingvisterne tager deres udgangspunkt i sociologien. Dermed er det kendetegnende for sociolingvistikken at ingen taler optræder uden at være sociologisk karakteriseret. Den sociologiske karakteristik af talere kaldes efter engelsk *speaker variables*, her oversat til talervariable.

Ikke enhver karakteristik kan bruges. Der er mange oplysninger om en taler som ganske vist er sociologiske i den forstand at de kan bruges til at klassificere alle personer i samfundet med, men som sociolingvisterne traditionelt – med rette eller urette – alligevel ikke inddrager som talervariable. F. eks. er der i apriludgaven af *American Sociological Review* en interessant meningsudveksling, baseret på empiri, om hvilken rolle det spiller for et individs intellektuelle udvikling om det indgår i en stor eller lille (kerne)familie. Traditionelt advarer man mod for store familier men nu kommer to forskere og mener at kunne påvise at det er der ingen grund til. Det spiller ikke nogen rolle om man har søskende – mange søskende – eller er enebarn. Mig bekendt har det ikke nogensinde været inddraget som en talervariable i en sociolingvistisk undersøgelse hvilken placering i fødselsrækken et individ har. Kort sagt: Ikke alle variable har interesse, kun dem der gør en forskel. Men hvordan skal vi vide hvilke der gør en forskel hvis ikke vi undersøger dem alle i tur og orden?

I praksis har man valgt en anden løsning. Der er nemlig også enighed om at undersøgelser skal være sammenlignelige. Og det peger på nødvendigheden af en stærk konservatisme mht. talervariable. Vi skal have talere repræsenteret som dækker alle de variable og kun de variable der spiller en rolle i tidligere undersøgelser: alder, klasse og køn. Kun engang imellem tilføjes etnicitet og netværksindlejring (Milroy 1987).

II Alder som variabel i sociolingvistikken

Alder er altså en af de tre variable der altid har været enighed om spiller en rolle for sprogudøvelsen. Men som Penelope Eckert har påpeget i sin oversigtsartikel om 'Age as a Sociolinguistic Variable' (Eckert 1997) er alder ikke en entydig størrelse; der er mindst to forskellige måder at definere alder på.

Den nemmeste, og i praksis den eneste måde man operationaliserer alder på, er som *kronologisk alder*. Det udelukker ikke en vis uenighed om hvordan alder skal angives. Brink og Lund angiver systematisk fødselstal på deres meddelere:

I sådanne tilfælde anføres meddelerne med initialer (for- og efternavn) efterfulgt af *fødselsåret*, for det er dette år, vi lægger til grund for den kronologiske behandling af lydudviklingerne. Alternativet ville være at bruge hver enkelt optagelses indspilningsår, en mulighed, der kunne tages under overvejelse, hvis opgaven havde været at give en beskrivelse af det faktisk forekommende talesprog inden for en per.[iode, FG] uden skelen til de

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 227

igangværende udviklinger og tendenser. En sådan fremgangsmåde ville have været den eneste acceptable, hvis man gik ud fra den antagelse, at den enkeltes udtale hele tiden ændrer sig i takt med de lydudviklinger, der opstår. Denne opfattelse forudsætter, at der ingen større udtaleforskelle findes mellem generationerne – en formodning der tidligere har været almindeligt udbredt (...). Når vi anvender fødselsåret som grundlag for beskrivelsen, bygger det modsat på den opfattelse, at man normalt, hvis man forbliver inden for samme sociale og geografiske område, efter det 15. år ikke ændrer sine udtalevaner væsentligt (vi udtaler os her kun om rm.) – hvis dette havde været tilfældet, ville det ikke have været muligt at trække de ofte skarpe grænser, der – som vi har konstateret det – gang på gang deler sprogsamfundet inden for et tidsrum på blot 25 år (...) (Brink og Lund 1975: 33, jf. s. 63)

mens Projekt Bysociolingvistik angiver personens tilhørsforhold til en bestemt aldersgruppe på indspilningstidspunktet. Fødselsår lader sig skønsmæssigt udregne ud fra angivelsen af aldersgruppe og indspilningstidspunkt hvorimod det omvendte ikke lader sig gøre. En rimelig konvention ville det således være altid at angive begge dele: ID no. 7 (1970; 1986) ville så betyde informant nr. 7 som er født i 1970 og optaget i 1986 (hvor han/hun altså tilhørte gruppe I i Projekt Bysociolingvistik's opdeling idet han/hun da var 16 år gammel).

En helt anden måde at betragte alder på er som *social alder* (Eckert 1997: 154ff). Udgangspunktet er at kronologisk alder på en interessant måde spiller sammen med social baggrund. Alder er ikke kontinuert men falder i forskellige livsaldre som har forskellig længde og forskelligt forløb for de sociale klasser. Ovenikøbet er disse livsaldre også historisk foranderlige.

Vi går ud fra som givet at barndommen tilbringes sammen med forældrene, evt. sammen med en af dem, eventuelt sammen med en af dem og en nytilkommet papfader eller -moder. Men dette er ikke tilfældet for børn der fjernes fra hjemmet – og det har heller ikke altid været sådan, f.eks. gælder det ikke for børn af de højeste klasser. Birte Andersen har påvist at adelsbørn i perioden 1536–1660 mindst lige så ofte blev opdraget uden for hjemmet (af slægtninge eller andre standsfæller) som i hjemmet (Andersen 1971: 18). Skal man nu undersøge forholdet mellem generationerne i sproglig henseende – og det lader sig jo gøre i denne periode hvor vi både har egenhændige skrivelser overleveret fra netop dette lag af befolkningen og endnu ikke har en retskrivningsordbog der udraderer evt. ortografiske forskelle – kan det således ikke have megen mening bare at sammenligne barnets ortografi med fader og moders. De udeopdragne børns ortografi bør derimod sammenlignes med ortografien i den familie de blev opdraget af.

Anlægger man et kønsperspektiv er de sociale aldersafsnit endda mere påfaldende historisk foranderlige. Selve det at få en uddannelse og at få et helt arbejdsliv blev jo først almindeligt i løbet af 1970'erne. En interessant sammenligning af kvindernes erhvervsfrekvens i forhold til alder i 1960 og 1997 (gengivet i Weekendavisen for

11.–17. juni 1999, s. 4) viser klart at der var flest kvinder (ca. 80%) på arbejdsmarkedet i 1960 i aldersgruppen 15-25 år men at andelen derefter faldt meget hurtigt til under 40%. Selv de kvinder der faktisk havde en uddannelse blev med andre ord hjemmegående husmødre i 1960'erne. I 1997 er den samme kurve langsommere i stigningen men forbliver til gengæld jævn på et meget højt niveau (over 80%) indtil ca. 50 år hvorefter den falder til ca. 60 år og derefter falder drastisk. Konklusionen er at ungdomstiden fra 15 til 25 år i 1960'erne havde en anden placering i kvindernes samlede liv (nemlig som den eneste livsalder hvor en stor del af dem var på arbejdsmarkedet) end den har i 1997 (hvor der entydigt er tale om en uddannelsesperiode).

Som bekendt er andelen af kvinder på de højere uddannelser samtidig steget ganske betydeligt i perioden fra 1960 til 1997 så uddannelsesniveaulet er steget helt anderledes i gruppen af kvinder end i gruppen af mænd.² Det er en anden side af den komplekse sammenhæng mellem historie, social klasse, køn og alder: På et bestemt undersøgelsestidspunkt vil det være mere eller mindre repræsentative personer man udvælger, når man udvælger lige mange informanter til hver celle (først og fremmest af hensyn til de statistiske beregninger af signifikans).³ Som man kan se vil middelklassekvinder, defineret som kvinder med en høj uddannelse, være mere repræsentative for gruppen af kvinder taget som helhed (og dermed forhåbentlig også lettere at finde) i 1997 end de ville have været det i 1960.

I Projekt Bysociolingvistik lagde vi til grund for aldersvariablen at alle medlemmer af sprogsamfundet passerer forskellige livsaldre. Den første – barndommen – er ikke repræsenteret og den næste – ungdommen – muligvis forkert afgrænset, men derefter kommer så arbejdslivet og til sidst alderdommen. Disse perioder lagdes til grund for inddelingen i aldersgruppe I (før arbejdslivet), aldersgruppe II (arbejdslivet) og aldersgruppe III (pensionisttilværelsen, den tredje alder eller livet efter arbejdslivet). Når skellet mellem aldersgruppe II og III kom til at ligge ved 60, skyldes det de særlige pensionsregler den danske flåde havde dengang vi begyndte Projekt Bysociolingvistik. Undersøgelsesområdet var Nyboder; man kunne dengang kun bo der hvis man var ansat inden for søværnet – og man skulle flytte ud når man blev pensioneret.

Mht. den første gruppe blander den på uheldig måde ungdomstid og begyndende arbejdsliv sammen. Det skyldes at et af kriterierne for indplacering i social baggrund er uddannelseslængde. Personer der har en længerevarende uddannelse (og som bekendt kan længerevarende uddannelser vare endog meget længe, normeret studietid

2. Ståhle 1998 giver et klart og meget detaljeret billede af stigningen fra 1980 til 1996 i andelen af kvindelige kandidater og forskere. At stigningen dog ikke er lige stor over hele spektret er ganske klart, heraf ligestillingsinitiativerne.

3. Statistisk signifikantestning tager naturligvis hensyn til antallet af informanter og principielt kan således meget små grupper sammenlignes. Men under et vist antal, folkloren på området siger 5, bliver det uforholdsmæssigt svært at få en signifikans frem. Selv hvis – sådan lyder i hvert fald formodningene – der er én, vil den ikke kunne påvises statistisk.

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 229

og faktisk studietid falder kun sjældent sammen) er efter alt at dømme under uddannelse, og således ikke i arbejdsliv og deraf følgende etablering med familie og bolig, meget længere og ofte til omkring de 30 end personer der har en kortere uddannelse, eventuelt slet ingen. Det betyder at gruppe I skulle vise meget store forskelle mellem klasserne hvis det var social alder der var den afgørende variabel for sprogbrug. De unge AK-talere er socialt set ældre end deres kronologisk jævnaldrende fra MK.

Livsafsnit er i sig selv ikke en forklaring på at man har en bestemt sprogbrug. Der må være noget ved livsafsnittene yderligere der medvirker til at gøre dem signifikante – rent teoretisk. I Projekt Bysociolingvistik overvejede vi forskellige forklaringstyper. De havde alle udgangspunkt i forholdet mellem *umiddelbar gruppe* og *referencegruppe*. Den umiddelbare gruppe man tilhører, kan siges at omfatte dem man kommunikerer jævnligt og intensivt med. Den omfatter med andres (Milroyale) ord dem der indgår i ens netværk. Ens referencegruppe er derimod ikke en gruppe i samme forstand men den sociale kategori man identificerer sig med. Denne referencegruppe kan skiftes ud hvad der formentlig vil have hørbare sproglige konsekvenser.

Nu er teorien så at der er forskel på de umiddelbare grupper sproglige kendetegn i de forskellige livsafsnit. I ungdomsperioden og i uddannelsestiden omgås man fortrinsvis personer der har nogenlunde samme alder (og samme status) som en selv, mens man i arbejdslivet i højere grad omgås personer der afviger i alder og status fra en selv. Hertil kommer at man i ungdomstiden og under uddannelse ikke har så klare skel mellem 'arbejde' og fritid som man får senerehen når gåseøjnene fjernes fra ordet (og realiteten) arbejde. Det kan f.eks. have den virkning at man har større forskel på arbejdsprog og hjemmesprog og at hjemmesproget i højere grad bærer præg af generationen (man gifter sig med en fra samme generation, man bliver ved med at se skole- og andre generationsjævnaldrende som såkaldt private venner). Ud fra samme overvejelser skulle ens stilistiske repertoire blive udvidet i arbejdslivet men igen blive indskrænket drastisk efter arbejdslivets ophør (altså når man kom over i gruppe III). Hvis man fastholder at referencegruppen fastlægges temmelig tidligt i ens liv nemlig når man beslutter sig for livsbane, beslutter sig til at man er af en bestemt type (og hvilke typer der skal arbejdes med her er et stort og endnu ganske uberørt spørgsmål), kan ændringer over tid i idiolekter føres tilbage til social alder og – delvis sammenhængende hermed – umiddelbar gruppe. Hvilke ændringer der her kan blive i egentligste forstand tale om, hvilke sproglige niveauer der kan udvikle sig i løbet af ens liv – *that's the question*.

III Metoder til undersøgelse af sprogforandringer i *apparent time*

De metoder William Labov indførte i og med sin epokegørende og paradigmeskabende disputats fra 1966, adskilte sig fra de traditionelle dialektologiske først og

fremmest ved at være eksplicit sociologiske i design og eksplicit kvantitative i bearbejdning. Derimod er det helt traditionelt at også Labov har haft vanskeligheder med at udvide sin definition af den relevante variabel til at dække andre niveauer end det fonetiske. Da alder også for Labov er en central variabel og naturligvis indgår i besvarelsen af spørgsmålet om sprogbrugen ændrer sig, udviklede Labov det design at man kunne undersøge sprogforandringer i såkaldt *apparent time* ved at indsamle sprogbrugsmateriale fra en stor gruppe mennesker (et *sample*) fordelt på aldersgrupper, social klasse, køn og etnicitet.

Ud fra den simplest mulige tankegang skulle de yngste i et *sample* have de nye varianter, eller eventuelt en større procentdel af de nye former, i forhold til de ældre informanter. Man ville på denne måde kunne observere en sprogbrugsforandring ved at tage et øjebliksbillede af variationen inden for et aldersopdelt sprogsamfund. Der er noget mystisk her som bringer os tilbage til citatet fra Brink og Lund. Hvordan kan man tale om generationer (og det gør man jo rask væk i snart sagt alle kulturelle sammenhænge: 'nå-generationen', '68-generationen' etc.) når aldersvariablen, efter alt hvad vi ved, er fuldstændig kontinuert? Hvilken mening giver det at tale om generationer i historisk henseende når der uden stop kommer nye personer ind i de forskellige grupper? En generation må skulle forstås som en gruppe årgange som har noget fælles som adskiller dem fra resten. Dette fælles må være det man benævner *den formative periode*: og det er givetvis ungdomsårene.

Her kommer vi fra den lille til den store historie. Det er nemlig yderst troligt at dem der som menige var med ved Dybbøl i 1864, blev bundet sammen af en særlig oplevelse som farvede deres liv senere ('nederlagets mænd'). Men ikke alle nederlagets mænd var unge, der var også officerer med, som dels var professionelle, dels var ældre. Når man således vil finde en Dybbøl-generation, eller en generation fra anden verdenskrig, er man tilsyneladende nødt til at tro på at historien sætter sig på samme måde for et helt slægtled, dvs. at den store histories signifikante begivenheder sammenfattes i en bestemt virkning (på tværs af klasseskel og køn (nederlagets mænd var mænd, ikke kvinder)?!) som er karakteristisk forskellig for hver enkelt af samfundets aldersgrupper. For at gøre en lang (og stor) historie kort (og overskuelig): dem der var unge (tilhørte vores gruppe I) under krigen, blev præget af det som *en generation*, dem der tilhørte gruppe II blev også præget af det – men det havde for dem ikke en generationsskabende effekt, blandt andet fordi denne gruppe har en langt større aldersspredning.⁴

Når designet i en sociolingvistisk undersøgelse således kan antages at vise de nyeste udviklinger hos de yngste og de ældste tilstande hos de ældste, skyldes det en

4. Man kan også hæfte sig ved at der er væsentlige forskelle på de udfordringer krigstider stiller en midaldrende og familieetableret person overfor, og de hensyn han eller hun tvinges til at tage, i forhold til hvad der må gælde for en ung person i en 'tilsvarende' situation.

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 231

formodning om at vi ikke skifter sprog efter et vist tidspunkt. Brink og Lund mente efter 15, det samme mente Labov men han har nu modificeret sine synspunkter i et usædvanlig uldent afsnit af Labov 1994 (s. 98ff) hvorefter det fremgår at en af de ganske få personer vi har mulighed for at checke påstandene på, faktisk har ændret sig signifikant med alderen på to vokalvariable (tabel 4.3 s. 103).

Apparent time-metodologien synes at kunne vise alt hvad vi ønsker at vide om sprogforandringer. Men der er en slange i paradiset: *age grading*. *Age grading* defineres hos Chambers i tilslutning til en tradition fra Hockett som:

changes in the use of a variant that recur at a particular age in successive generations (Chambers 1995: 188).

Det betyder så meget som: Der er sprogformer der er karakteristiske for livsafsnit – og som man forlader når man forlader livsafsnittet. Tænk på noget så simpelt som baby-sprog. Hvornår forlader man baby-dansk? Det interessante er ikke bare at man forlader det (de fleste gør i hvert fald) men at baby-dansk har nogenlunde de samme karakteristika for alle der taler det, uafhængigt af hvornår de begynder og hvornår de slutter målt i årstal.

Efter baby-perioden følger *barndommen* og det er almindelig anerkendt at der er særlige simplifikationer, f.eks. af konsonantgrupper, der er karakteristiske for hvad man kunne kalde 'sprog talt af en endnu ufærdig taler'. Oftest er det kun navneformer, f.eks. en mindre broder eller søsters kaldenavn for en ældre ditto, der overlever i den færdige talers repertoire, men de fleste er i stand til at tale barnligt når de har brug for det. Somme tider kan visse træk blive institutionaliseret til brug f.eks. ved parodier men man kan også nøjes med at bruge intonation eller grundtonehøjde som indeks for 'barnlighed'.

Så nærmer vi os så småt *the point of no return* som (i de moderne bysamfund) efter de skriftkloges mening skulle ligge omkring femtenårsalderen. Her grundlægges ens generationssprog og efter det er udsvingene små (jf. Brink og Lund ovenfor). Det er muligt at dette er sandt nu men det betyder nu ikke at vi kan være sikre på at det vil vedblive med at være det. Det ville undre mig om ikke den forlængelse af ungdommen som en særlig livsalder som har fundet sted i de sidste to tiår, havde sproglige konsekvenser. I diskussionen af Ulla-Britt Kotsinas' forskning i ungdomssprog har det vigtigste spørgsmål hele tiden været om der her er tale om et sprog forbeholdt personer der lever i en ungdomsgruppe (og som de så lægger af efterhånden som de bliver rigtige voksne og får sig den Volvo de skal bruge til at køre fra Rinkeby i), eller om vi her har nøglen til hvordan svensk i Stockholm vil udvikle sig i fremtiden (det vil sige at informanterne bevarer deres (version af) Rinkebysvensk hele livet). Hvis det første er tilfældet er der tale om *age grading*. Den anden mulighed er at der er tale om sprogforandring.⁵

5. I sin anmeldelse af Kotsinas angiver Tore Kristiansen netop den manglende undersøgelse af om de karakteristika der angives for ungdomsproget, ikke (også) kan findes i voksensproget som en af de

Chambers gennemgår to kendte tilfælde af *age grading* idet han bemærker at “very few changes of this kind have been reported”. (Chambers 1995: 188).⁶ Han drager den konsekvens af at variabelen indgår i *age grading* at den er et symbol på en bestemt alder – i dette tilfælde ungdommen – og at det at varianten lægges bort *eo ipso* kan regnes for at være et sprogligt kendetegn på at blive voksen.

Det ene af de to eksempler er interessant fordi det viser at *age grading*, i hvert fald i Chambers’ teori, kan bruges klassespecifikt. Det drejer sig om nogle resultater som Macaulay fik i sin undersøgelse af Glasgow som sprogsamfund. Glottalt lukke i stedet for standardengelsks mediale t (eksemplet er ‘water’ udtalt [wa’er]) er karakteristisk for Glasgow-dialekten hvilket naturligvis vil sige at det er karakteristisk for arbejderklassen i Glasgow.

Macaulay skelnede i Glasgow-undersøgelsen mellem tre sociale grupper: AK, MK og funktionærerne. Han viser nu at arbejderklassens tre aldersgrupper, nemlig 10-årige (børn af AK-forældre), 15-årige (børn af AK-forældre) og voksne AK-medlemmer alle har nogenlunde samme procentsats nemlig omkring 80% glottalt lukke. Derimod har både MK og funktionærerne helt andre tal: I MK-gruppen har de 15-årige procenttal for glottalt lukke på mellem 10 og 20 og ligger hermed næsten perfekt på linje med de voksne MK-personer. Det betyder til gengæld at dette træk alene klart adskiller de 15-årige MK-ere fra de 15-årige AK-ere som har mellem 70 og 80 procent glottalt lukke uanset om de er børn af funktionærer eller af arbejdere. Og så kommer (endelig) pointen: De 10-årige børn af MK har lige under 60% glottalt lukke! Enten lærer de at lægge det af i løbet af fem år – og sådan fortolkes det hos Chambers og Macaulay – eller også indvarsler disse 10-årige en epoke uden den store forskel mht. denne variabel mellem MK og AK. Med andre ord: Vi ved endnu ikke om der er tale om *age grading* i MK-gruppen af variabelen glottalt lukke og det der gør det usikkert, er at variabelen i stedet for at være specifik for ungdomsgenerationen i forvejen indgår i klasseidentifikation og således har status af bevidst sociofonetisk forskel i sprogsamfundet dvs. opfylder kriterierne for at være hvad Labov 1994: 78 kalder en stereotyp.

afgørende svagheder ved bogen (Kristiansen 1995:92f). I en til det yderste diskret artikel om dette problem tager Catrin Norrby Bengt Nordbergs tidligere forskning i ungdomssprog som basis for en efterprøvning (Norrby 1997) men hentyder i sin terminologi og i sin hele problemstilling snarest til Kotsinas’ bog. Artiklen er interessant fordi den rejser et teoretisk problem beslægtet med problemet om afgrænsning af livsaldre i det hele taget: Er det man finder i ungdomssprog i virkeligheden en effekt af at intense gruppedannelser er mest påfaldende (men ingenlunde forbeholdt) ungdomsgruppen? Er disse træk med andre ord en funktion af gruppedannelsens karakter, eller skal ungdomstiden ligefrem defineres som den periode hvor man indgår i tætte grupper? Når artiklen kun rejser problemet men ikke løser det, skyldes det at forfatteren har koncentreret sin undersøgelse om en række pragmatiske variable som har evident sammenhæng med gruppedannelsens karakter men ikke nødvendigvis påvirker den segmentale fonetik. Det er absolut tænkeligt at de gør det – og så har vi den *missing link* vi har ledt efter mellem pragmatik og fonetik – men vi kan ikke vide det endnu.

6. Jeg er enig med Røyneland 1999 i at det nok først og fremmest skyldes at man ikke har været så opmærksom på fænomenet.

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 233

I almindelighed kan man først afgøre om der er tale om *age grading* når man har gennemført en anden type studier end undersøgelser af sprogforandringer i *apparent time*.

IV *Apparent time* versus *real time*

Den type studier jeg tænker på, er de alt for sjældne hvor samme sprogsamfund undersøges på samme måde med et design der tager hensyn til den tidligere undersøgelse (de tidligere undersøgelser) men forskudt i tid. Undersøgelsen foregår simpelthen i virkelig tid senere end den undersøgelse der skal kompletteres, og man taler derfor om *real time* over for de aldersopdelte *samples* som belyser forandringer i *apparent time*. Selve benævnelsen antyder hvordan de to undersøgelsestyper forholder sig til hinanden. Det som blot postuleres at være forandringer i studier i *apparent time* kan nu evalueres i *real time*. Var der eller var der ikke tale om forandring?

Labov 1994: 83 opstiller på basis af dimensionen 'stabilitet' og niveauerne 'individ' og 'samfund' et klart skema over mulige situationer. Modellen genererer i alt 4 scenarier som navngives i modellen:

efter Labov 1994:83	INDIVID	SAMFUND
1. <i>Stabilitet</i>	stabilt	stabilt
2. <i>Age grading</i>	ustabilt	stabilt
3. <i>Generationsbestemt sprogforandring</i>	stabilt	ustabilt
4. <i>Samfundsbestemt sprogforandring</i>	ustabilt	ustabilt

I scenarie 1. *Stabilitet* er der ingen forandring og det vil vise sig ved at der ikke er nogen forskel på aldersvariablen. Den vil ikke give noget udslag for man vil ikke have forskelle på unge og gamles sprog. Scenariet er ukendt i moderne tid. Scenarie 2 har vi diskuteret. Det er det hvor en bestemt variabel er karakteristisk for bestemte livs-afsnit men så forlades når afsnittet forlades. Sprogsamfundet som helhed har ikke udviklet sig men det har individet, det er nemlig passeret gennem de forskellige sprogstadier på livets vej. Det tredje scenarie er det som Brink og Lund påkaldte. Her viser sprogforandringer sig ved at hver ny generation har bestemte træk i deres sprog-

brug som de bærer med sig. For de gamle der falder står der ny overalt og de bærer deres eget sprog med sig på den lange march gennem alderne. Her forandrer individet ikke sprog (efter at det har nået en bestemt (social eller kronologisk) alder) men det gør samfundet i kraft af generationernes vekslen. Endelig er der så scenarie 4. Her er både individniveau og samfunds niveau ustabil. Hvordan kan det se ud?

Chambers diskuterer i sin *Sociolinguistic Theory* en japansk undersøgelse fra Tsuruoka ikke så langt fra Tokyo. Undersøgelsen er enestående ved at have tre tidspunkter i virkelig tid som fikspunkter. Samme type undersøgelse blev udført i 1950, 1971 og 1991. Der er tale om meget store undersøgelser med uhyre mange informanter. Det interessante ved undersøgelsens resultater er at den meget godt eksemplificerer hvordan man skal forstå det at samfundet udvikler sig mens individerne på deres side enten gør det eller ikke gør det.

Chambers sammenligner f.eks. de 35–44-årige fra 1950-undersøgelsen med den gruppe der er 55–69 år gamle i 1971-undersøgelsen. Han konkluderer at de har overhovedet ikke ændret sig. De havde 18.9 som tal (der er tale om et index-tal formentlig sammensat af en række enkelttal så det er et ret robust mål) i 1950 og de havde næsten det samme nl. 19.5 i 1971. Ingen udvikling for denne gruppe, generationen har samme tal uanset hvilket livsafsnit den nu er kommet til. Men alle grupperne opførte sig ikke sådan:

That was not true for the people younger than they were in 1950. By 1971, those subjects had increased their use of standard variants as compared to their use when they were under 35 in the earlier survey. (Chambers 1995: 196)

Chambers sammenfatter udviklingen under overskriften 'standardisering' og det betyder simpelthen at det man har målt på, er graden af afstand fra Tokyo-dialekten. Afstanden bliver stadig mindre rent sprogligt efterhånden som også den fysiske (og – må vi tro – mentale) afstand bliver mindre og mindre. Højhastighedstog er det ydre udtryk for denne integration af Tsuruoka i Tokyos påvirkningssfære.

Imidlertid er det ikke alle sproglige træk der undergår standardisering i samme rytme. Jeg har indtil videre koncentreret mig om segmentalfonetikken men Chambers viser 1995: 197 at prosodiske ændringer har en anden rytme:

The practical effect of this difference in Tsuruoka is that the younger Tsuruokans in 1991 may no longer be identifiable to people from other parts of Japan by their phonetics but are still easily identifiable by their prosody. (Chambers 1995: 197)

Dette eksempel viser med al ønskelig tydelighed at (sprog)samfundet som helhed kan være underlagt forandringer som giver sig udslag i forskellig grad i de forskellige aldersgrupper, bl.a. fordi de vil blive opfattet som moderniseringer eller tilpasninger, udviklinger der i alle tilfælde giver anledning til forskellige reaktioner i forskellige

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 235

klasser og generationer. Her kunne man tvangfrit forestille sig at der også var forskelle mellem aldersgrupperne mht. økonomiske interesser i moderniseringen.

V *Panel study* versus *trend study*

Når man nu samler sig sammen til det store spring og beslutter sig for at gennemføre en undersøgelse i *real time* for at evaluere sine tidligere resultater i *apparent time* er der to veje man kan gå:

There are two radically different types of longitudinal studies, which involve radically different problems of interpretation. In the terms used in sociology, they are *trend* and *panel* studies.

(...)

The simplest type of replication is a trend study. We enumerate the general population in the same way, draw the sample population in the same way, obtain the data and analyze them in the same way – but *x* number of years later.

(...)

For such a study to yield a meaningful portrait of linguistic development, it is essential that the community have remained in a more or less stable state in the intervening period.

(...)

The second approach to observations in real time sidesteps the problem of replicating the sampling method of the previous study by using the original sample. A panel study attempts to locate the same individuals that were the subjects of the first study, and monitors any changes in their behavior by submitting them to the same questionnaire, interview, or experiment. This is an expensive and time-consuming procedure, if it is planned as a panel study from the beginning, for the initial sample must be large enough to take the inevitable losses into account. An unplanned panel study will be left with a reduced sample, perhaps too small for statistical significance, but nonetheless extremely valuable for the interpretation of the original observations. (Labov 1994: 75f)

Hvis vi til en evt. kommende københavnsk undersøgelse vælger at anvende panelmetoden, skal vi opsøge samtlige eller så mange af vores oprindelige informanter som det er muligt at lokalisere, men hvad skal vi så med dem for at holde så meget som muligt konstant? Vi kan dårligt anvende samme spørgsmål som sidst for interviewene var temmelig ustyrede, vi satsede på at feltarbejderne kunne følge informanten hvorhen denne valgte at gå. Mht. emner satsede vi på at finde dem der virkelig ville have emotionel ladning. Men det er vel nogle andre nu 15 år efter?

Og hvem skal være interviewere? Det er ikke sikkert at det er optimalt at det er den samme interviewer som sidst. Der er visse fordele ved det (nemlig at man så også har muligheden for at se om interviewerens sprogbrug har ændret sig – og den oplagte at vores tre feltarbejdere havde meget forskellig interviewstil og det bliver ellers en ukontrollerbar variabel, jf. Heegaard, Hvilshøj og Møller 1995), men også oplagte

svagheder: relationen mellem de to er blevet en anden: Vi kan principielt være interesseret i enten hvordan informanten nu taler til én der er på samme alder som den oprindelige interviewer var da det første interview blev lavet⁷, eller i hvordan informanten taler til en der har samme relation rent aldersmæssigt til ham/hende som den oprindelige interviewer havde dengang, idet vi satser på at gentage *relationen dem imellem* – hvordan den så ellers var.

Et beslægtet problem er om feltarbejderne har forandret sig så relationen alligevel bliver en helt anden. Det var grunden til at Peter Trudgill i sin replikation (hvorom mere nedenfor) valgte at lade en person der havde den alder han havde haft da han interviewede, gennemføre sine ny interviews i Norwich. Alligevel var det en anden problemstilling fordi Trudgill kun lod nye informanter interviewe. Trudgill havde forlængst forladt Norwich, var i mellemtiden blevet en berømt professor og talte ikke længere som før. Det er så sandt. Men informanterne havde vel også udviklet sig så *hvis* han havde skullet opsøge dem, havde der været samme problem som vi her har forsøgt at udpege.

I Projekt Bysociolingvistik's tilfælde er der en mere tragisk begrundelse for under alle omstændigheder ikke at kunne gennemføre den procedure at lade alle de gamle feltarbejdere stå også for de nye interviews. Erik Møller, som udførte en stor del af interviewene med de unge, er død.

Men selv hvis man vælger at lade en person der i interviewstil og alder minder om den oprindelige feltarbejder, gennemføre interviewet og selv hvis man lader vedkommende gennemhøre det eller de oprindelige interviews flere gange inden optagelse (sådan som Labovs student Anne Bower gjorde; Labov 1994: 102), sådan at vedkommende diskret kan føre samtalen hen på emner som også blev dækket i 1987-88 og måske eksplicit lade forstå at han/hun kender informanten gennem optagelserne fra dengang, selv da vil relationen naturligvis ikke blive den samme. I de tilfælde hvor intervieweren blev kategoriseret som en mulig ven eller en person værdig til at modtage informantens betænelser hviler denne identifikation typisk ikke blot på en vurdering af interviewerens personlighed og rolle men måske nok så meget på en perception af intervieweren som aldersperson: jævnaldrende, så man deler erfaringer, væsentligt yngre, så man kan belære eller fortælle livserfarent, ældre, så man må gardere sig for ikke at falde igennem. Og den relation vil nok være forskubbet. Den unge gruppe fra 1987-88 vil i 2000 være 12-13 år ældre dvs. at de yngste vil være 27 år. De vil formentlig opleve interviewerne (som nu er mellem 45 og 55) som tilhørende en anden kategori end sidst fordi perceptionen af alder forskubbes i takt med at man ikke selv lærer så mange nye mennesker at kende.

7. Idet vi her går ud fra at alder er vigtigere end personlig stil (hvad man ikke uden videre kan).

VI Nogle eksempler på undersøgelser af sprogforandring i virkelig tid

Der findes ikke mange undersøgelser af sprogforandringer i virkelig tid. Labov 1994, som formentlig tro mod hele sit anlæg er tænkt som udtømmende, gennemgår

- Eduard Hermanns replikation af Gauchats undersøgelse i Charmey,
- replikationen af hans egen hurtige og anonyme undersøgelse af r-løshed i stormagasiner i New York fra 1966 ved Joy Fowler,
- Henrietta Cedergrens genundersøgelse af sine informanter fra Panama og
- Trudgills før nævnte studie af Norwich 15 år efter.

Af disse fire eksempler er Fowler indtil videre upubliceret mens Cedergrens undersøgelse kun foreligger dokumenteret i en artikel fra 1987 og i Labovs gennemgang. Jeg baserer min omtale på Labov 1994: 94ff.

Eckert 1997 tilføjer til disse fire Paunonens undersøgelse. Eckert baserer sin redegørelse på et foredrag Heikki Paunonen holdt i 1994 på NWAV i Stanford. NWAV-mødet på Stanford er dokumenteret i Arnold et al 1996, det bind hvor Erik Møllers sidste internationale artikel blev offentliggjort, men Paunonens foredrag er ikke med her. Det må imidlertid være den samme undersøgelse som er dokumenteret i Paunonen 1996, og redegørelsen nedenfor bygger på denne artikel.

De nævnte undersøgelser er alle forskellige slags studier af sprogforandring over tid. Ingen af dem er gennemført i Danmark men Labov (1994: 77) nævner faktisk Brink og Lund 1975 som foregangsmænd idet de ved hjælp af bl.a. Danmarks Radios arkiver har kunnet dokumentere dels en ubrudt række af informanter optaget på forskellige tidspunkter, dels i to tilfælde samme informant optaget med henholdsvis 29 og 50 års mellemrum (jvf. Brink og Lund 1975: 33).

Ud over disse undersøgelser kender jeg:

- Peng 1979 som refererer resultaterne af en japansk undersøgelse af samme gruppe informanter i 1950 og 1971 (Peng 1979: 233). Forfatteren generaliserer resultaterne til en model for sprogforandringer. Modellen er en variant af generationsbestemt forandring med den væsentlige ændring at “all age groups have changed (fra 1950 til 1971, FG) but that the rate of change goes down as the age goes up within each generation”. (ibid.). Pengs undersøgelse kan karakteriseres som en rendyrket panelstudie og dens resultat er altså at individets sprog forandrer sig gennem hele livet; det er kun hastigheden i forandringerne der går ned som alderen går op.⁸

8. Tak til Jens Normann Jørgensen for henvisningen til Pengs artikel.

- MacLagan og Gordon 1996 som undersøger en særlig New Zealandsk engelsk udvikling: sammenfaldet af vokalerne i 'ear' og 'air'. Undersøgelsen er baseret på 105 optagelser af skolebørn i fire forskellige videregående skoler i Christchurch fra 1983, 113 af samme slags fra 1988 og 116 fra 1993. En typisk trend-studie.
- Van de Velde et al. 1996 som rendyrker muligheden for at vise afstemningen af stemte frikativer i hollandsk og belgisk nederlandsk på basis af radiooptagelser fra den hollandske radios udsendelser med royal reportage og sport som emne fra 1935, 1950, 1965, 1980 og 1993 (fem fra hvert af årene og hvert af emnerne, med jorunalistens køn holdt konstant, gæt selv hvilket) suppleret med 3 optagelser fra den belgiske radio fra hvert af årene 1935, 1965 og 1993. Resultaterne er overbevisende netop fordi der er gjort så meget for at gøre optagelserne sammenlignelige.
- J. Normann Jørgensens artikel 'Det flade a vil sejre' hvor Mette Mortensens resultater fra en specialeafhandling flere år tidligere benyttes til at supplere et *apparent time* design og
- Anita Berit Hansens ph.d.-afhandling, Hansen 1998, en trend-undersøgelse af de parisiske nasalvokalers udvikling med to fikspunkter nemlig 1972–74, hvor Anita B. Hansens parisiske kollega Péretz-Juillard udførte en undersøgelse hvis data hun generøst stillede til rådighed i form af råbåndene, og 1989–93 hvor Anita B. Hansen selv samlede data ind.
- Inger Mees har gennemført dataindsamlingen til en ny panel-studie af de oprindelige informanter fra hendes disputats om walisiske skolebørns sprog i Cardiff (Mees 1983) som i forvejen var bygget op som en panelstudie med interviews i 1976 og noget mere end fire år senere. Resultaterne af opfølgningen er endnu ikke offentliggjort.

Kommentarer til de enkelte undersøgelser:

Fowlers undersøgelse er udført efter de bedste forskrifter. Det viser sig at Labov har haft en elev før Fowler der har gennemført en replikation, nemlig Jeff MacDonald i 1984 (Labov 1994: 87ff). Men denne replikation blev tilsyneladende ikke udført som en perfekt kopi af forlægget helt ned til antallet af ansatte der blev interviewet i hver af de tre stormagasiner der er tale om, (selv om det ene af de stormagasiner Labov havde brugt, nu er gået ned og derfor måtte erstattes af et andet tilsvarende). Men selv med Fowlers gentagelsestroværdighed er det vigtigt at huske selve undersøgelsestypens svagheder: Den sociale variabel er ikke direkte målt på talerne (som netop er anonyme) men repræsenteret via de tre forskellige stormagasiner som forventes at 'kalde på' forskellige kundetyper og derfor også ansætte forskellige talertyper eller fremkalde en bestemt sprogbrug hos sine ansatte. Labov gengiver i note 10 en række objektive karakteristika for de tre stormagasiner lige fra priser på kjoler og annoncering i bestemte dagblade (med samme svagheit i tilskrivningen ("middle class *New York*

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 239

Times” over for “working-class tabloid *Daily News*” (Labov 1994: 87, n.10))) til brugen af synlige vagtmænd. Alle disse indicier er gode og troværdige men stadig kan man sagtens forestille sig at de kun er statistisk gyldige i forhold til direkte mål af talerbaggrund. Faktisk savner vi oplysninger om hvilken type af ansatte der er blevet interviewet, hvilken udtale Joy Fowler selv har, (eventuel akkomodation kan bestemt ikke udelukkes fra service-ansatte, jf. Coupland 1980) og en række andre tekniske oplysninger om registrering af svarene.

Også de sproglige data er grove idet der som bekendt er tale om at intervieweren beder om at få oplyst en bestemt vares placering (på fjerde sal) og får svaret “fourth floor”. Feltarbejderen siger straks: “Excuse me?” og får på denne måde en mere omhyggeligt udtalt gentagelse. Det er så r-løsheden i de fire ordformer der udgør de sproglige data.

Replikationen har altså her karakter af en trend-undersøgelse hvad der også er den eneste realisable mulighed for den slags undersøgelser pga informanternes anonymitet. Det er ikke i Labovs bog diskuteret om den betingelse om stabilitet som han selv opstillede er opfyldt.⁹ Labov overvejer f.eks. ikke om en større del af New Yorkerne var blevet rigere i perioden siden 1966 og derfor havde fået råd til at frekventere de finere stormagasiner (samfundsbestemt forandring). Han læser således resultaterne som beviser for at r-holdigheden er ved at slå igennem som en generationsbestemt forandring. Men det går langsomt, langsommere end en række kraftige ændringer i diftongrealisationerne særlig /ay/ og /ey/. De spreder sig nemlig også til personer der ikke har haft dem som generationssærtræk.

Cedergrens undersøgelse fra Panama har kun én variabel der i den oprindelige undersøgelse fra 1969-71 viste forandring i *apparent time*. Variablen var en ændring fra affrikaten [tsj] til frikativten [sj] i spanske ord som *che*. Labovs konklusion er ganske kraftig siden den bryder med den simple modstilling af *age grading* og generationsbestemt forandring. Der kan godt være tale om begge på én gang. Det vil vise sig i at der både er en forskel imellem aldersgrupper og forskel i det niveau man måler 11-12 år senere. Der kan således være tale om at de nye unge stadig bruger flere eksemplarer af en given variant end de ældre (et tegn på *age grading*) men at de nu gør det på et højere niveau fordi de ældre stort set har samme niveau som de havde for 11-12 år siden (hvor de havde flere end dem de var unge i forhold til). Og det sidste ville være et tegn på generationsbestemt sprogforandring. Mønstrer har sin begrænsning i at man på ét eller andet tidspunkt må nå maximum. Så har sproget udviklet sig fra én sprogtilstand til en anden, et nyt fonemsystem, eller en ny realisation af det gamle, er født.

9. Det skyldes nok at Labov med den betingelse tænker på katastrofer for sprogsamfundet som invasioner og pestudbrud, ikke de mindre historiske ændringer New York har været igennem siden 1966.

Trudgills undersøgelse er den bedst rapporterede af undersøgelserne i *real time* men der er stadig tale om en stor boglang oprindelig undersøgelse (Trudgill 1974) og en mindre artikel til at gøre rede for gentagelsen 15 år senere (Trudgill 1988).

Trudgill valgte med fuld bevidsthed ikke at lave en panelstudie men at udbygge sit oprindelige korpus med en ny gruppe. Der er således tale om en hybridform, hverken en panelstudie eller en trendstudie men en supplementsundersøgelse eller et udbygningsdesign. Den oprindelige gruppe bestod af 60 informanter, alle født mellem 1875 og 1958. I 1968 da selve optagelserne fandt sted, var informanterne således mellem 10 og 93 år gamle. Der var tale om en tilfældigt valgt gruppe.

I 1983 hvor den ny undersøgelse løb af stabelen, fandt Trudgill så frem til 17 yderligere informanter som skulle opfylde de samme talervariable som det oprindelige sample, men blot supplere nedad i fødselstal. De nye var således født mellem 1958 og 1973 og var altså på indspilningstidspunktet mellem 10 og 25 år gamle. Supplementsdesignet kan i sig selv give vanskeligheder. Ingen af de gamle informanter bliver opsøgt igen og det er derfor ikke til at sige noget om i hvor høj grad der var tale om *age grading* hos de (endog meget) unge informanter i den gamle undersøgelse. Og for at gøre det hele ekstra morsomt gør Trudgill mere eller mindre direkte selv opmærksom på

- at man på denne måde faktisk kan komme i klemme mellem to gange *age grading*, den originale undersøgelses yngste generations særformer – som måske blev opgivet da de blev ældre (Trudgill 1988: 45f) og den nye ungdomsgruppes mulige særtræk, som heller ikke er kontrolleret, og
- at man på samme vis kan spekulere på om ikke netop visse ungdomssærtræk har spredt sig i den tid der er forløbet siden 1968, *netop som ungdomssærtræk* dvs. at *age grading* har fået en anden funktion historisk set siden den gamle undersøgelse. Trudgill bemærker det mest i forbindelse med at båndoptagere er blevet meget mere 'naturlige' at omgås for unge mennesker men den generelle problemstilling er nok så interessant.

Igen kan man sige at historiciteten, det at tidens gang er en irreversibel bevægelse, gør at en replikation aldrig kan blive fuldstændig.

Den labovianske metodologi gør at vi kan sige en hel del om de forskellige variables særlige udvikling (hvis vi altså tør tro på at supplementsgruppen gør det muligt at tale om udvikling i sprogsamfundet). Der er tale om en række forskellige typer som Trudgill gør et halvhjertet – og efter min mening mislykket – forsøg på at samle og systematisere til sidst (Trudgill 1988: 48).

Først er der de udviklinger som allerede var i gang i 1968 at dømme efter informanternes sprog. Blandt dem er der to typer: dem Trudgill bemærkede og dem han ikke bemærkede. Eksemplet på den første type er brugen af det glottale lukke for et

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 241

internt /t/ som i 'better' (jvf. gennemgangen ovf. af Macaulays undersøgelse). Trudgill gør her opmærksom på at der sådan set ikke er sket nogen større stigning siden 1968 i brugen af det glottale lukke i afslappet, *casual*, stil. Det kunne der også dårligt, for de yngste i 1968 havde næsten kategoriel brug af det glottale lukke. Det der så faktisk er sket, er at de alleryngste, den nye gruppe fra 1983, har en anden opfattelse af det glottale lukkes stilværdi. Tallene for de forskellige stilarter ligger betydelig tættere i den unge suppleringsgruppe (selv om de stadig er langt, langt fra hinanden, der er virkelig tale om forskelle mellem hvad man ved man bør sige og hvad man faktisk siger i det her samfund) end de gør hos især den gruppe der i 1968 var mellem 21 og 30: De sidstnævnte skifter fra at have meget tæt på fuldstændigt regulært glottalt lukke i *casual speech* til i læsestilarthen næsten ikke at have glottalt lukke. Og når de bliver bedt om at læse ordlister kan de helt afskaffe det glottale lukke og producere pæne t'er. Også det sidste eksempel på denne type af udviklinger (udtalen af /e/ foran l i ord som 'hell') har denne karakter af at udviklingen mellem 1968 og 1983 ikke finder sted i den mest dagligdags stilart men i de andre.

En udvikling i det daglige talesprog lyses åbenbart i kuld og køn som en del af sproget og de forskellige stilarter kommer lidt tættere på hinanden igen.

Som eksempel på den sidste type gives udtalen af /r/. Her var en udvikling på vej – kan man nu se. Når Trudgill så ikke kunne dengang skyldes det informantantallet:

The sample of informants was, however, not large enough to throw up very many speakers who had this feature. (Bemærk at det antages at være fordelt på individer. Faktisk viser kurven at der var over 30% i den yngste gruppe fra 1968, FG). I therefore regarded it as an idiosyncratic feature in the speech of those who did have it, assuming it to be simply a speech defect. In a sense, of course, it *was* a speech defect, at some stage in its development. However, when a speech defect spreads to a majority of the population it is clearly no longer to be regarded as such. (Trudgill 1988: 40)

Dernæst er der de udviklinger som er sket siden sidst. Der gives ét eksempel nemlig tabet af forskellen mellem [p] og [f] og [ð] og [v] i alle andre positioner end initialt. Det betyder at 'mouth' udtales [mauf] og at 'mouthe' udtales [ma:uv]. Der var ikke nogen taler der havde dette sammenfald i 1968. Men 71% af de nye 17 har det. Trudgill har alligevel ikke kunnet holde sig fra at undersøge om dog ikke nogen af de gamle skulle have ændret deres sprog, men nej: "Current observations suggest that no speaker has lost this contrast in post-adolescent years". (Trudgill 1988: 44). Selve formuleringen antyder at der her kan være tale om *age grading* igen.

Opsummerende kan man sige at Trudgills metode, at supplere et udvalg af informanter med nye der blot er født senere men som på alle punkter ellers er sammenlignelige med de gamle, lider af én bestemt medfødt defekt: Når man ikke genundersøger de gamle informanter får man ikke afsløret hvad der i den gamle undersøgelse skyldes *age grading* og hvad der reelt er udvikling. Man får heller ikke afdækket

de (givetvis få (men uhyre vigtige)) sprogræk hvor de gamle informanter har ladet sig smitte. Endelig ligger der en meget væsentlig oplysning i at få sammenlignelige indextal for enkeltindivider i det hele taget: Hvor tæt ligger informanterne på den værdi de havde før (på de variable hvor de ikke har bevæget sig noget videre)? Selve metodens sikkerhed afprøves ikke hvis man kun supplerer.

Trudgill gør sig megen umage med at frembringe sproglige data som er fuldstændig sammenlignelige med dem fra den oprindelige undersøgelse. Netop på dette punkt synes jeg man kan se vanskelighederne i den næstsidste undersøgelse jeg vil omtale, *J. Normann Jørgensens undersøgelse af københavnsk* (Normann Jørgensen 1980). J. Normann Jørgensen havde sat sig for at undersøge om Lars Brinks og Jørn Lunds påstande i *Dansk Rigsmål* holdt vand. Til det formål opsøgte Normann Jørgensen et utal af personer. Han har den længste liste af personer som han *ikke* fik interviewet som jeg nogensinde har set. Der er tale om at i alt 97 af de antrufne var uegnede, at yderligere i alt 91 nægtede at medvirke og at der var 24 personer på den oprindelige liste som forfatteren ikke kunne komme i kontakt med. Tilbage til at interviewe var så 56 (Normann Jørgensen 1980: 70).

Denne gruppe på 56 personer fordeler sig med 7 mænd og 7 kvinder pr. årgang fordelt på to klasser kaldet H(øj) og L(av) i konventionen fra Brink og Lund dækkende de fire årgange 1905, 1920, 1935 og 1950. I nogle af årgangene er fordelingen skæv. Således er der i 1920 6 L-mænd men kun 1 H-mand. Den samme fordeling findes for kvinderne i 1935. Det betyder at udsagn om kvinder i 1935 f.eks. bygger på 1 H og 6 L og tilsvarende at udsagn om H bygger på 3 mænd og 1 kvinde.

Nu supplerer J. Normann Jørgensen så sit materiale med Mette Mortensens. Mette Mortensen gennemførte i 1970–71 48 optagelser med københavnere fra årgangene 1915 og 1945. Disse optagelser er givetvis af en anden art end J. Normann Jørgensens, ikke bare fordi de to interviewere er forskellige. Normann Jørgensen oplyser at Mette Mortensens interviews er længere og mere styrede end hans egne (Normann Jørgensen 1980: 71). Han oplyser ikke hvor lange hans interviews er men han bruger ca. 3 minutter af hver og “er begyndt lidt inde på hver optagelse for at undgå virkningerne af evt. nervøsitet” (Normann Jørgensen 1980: 72). I betragtning af at Albris’ analyser viser at det tog feltarbejderne i Projekt Bysociolingvistik mellem 8 og 90 minutter at fremkalde en *casual* stilart (Albris 1991: 79) kan man mene at det der fås “lidt inde” på et (formentlig temmelig kort) bånd i alle tilfælde vil være at klassificere som *non casual*.

Men i det hele taget har stilvariation ikke J. Normann Jørgensens – eller for den sags skyld Lars Brink og Jørn Lunds – store interesse. De tror simpelthen ikke rigtig på den:

Selve interviewet fandt sted på den måde, at jeg spurgte folk om deres arbejde, om deres forældre, søskende og evt. skolegang. Hensigten var dels at få oplyst noget om den socia-

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 243

le baggrund, dels at tale om noget, der på den ene side interesserer folk, på den anden side ikke er kontroversielt. I enkelte tilfælde blev det vanskeligt at få ret meget ud af meddelelsen, men som hovedregel lykkedes det over forventning at få de medvirkende til at tale frit. (...) Her hører det sig til at gøre opmærksom på faren for, at interviewerens påvirker den interviewede mht. undersøgelsens emne. Problemet er fsv. uinteressant, som det gælder alle videnskabelige undersøgelser, at der er fare for, at iagttageren (eller iagttagelsen) kan påvirke det iagttagede. (Normann Jørgensen 1980: 69)

Sammenlign med Jørn Lunds udtalelse om Projekt Bysociolingvistik:

Stor inspiration har man hentet i en række studier i interviewerens indflydelse på den interviewede; iagttageren påvirker de forhold, han skal iagttage. Jeg vil ikke anfægte dette, men jeg vil tro, gruppen generelt tillægger det for stor betydning. Men her bliver vi nødt til at skelne mellem de forskellige momenter: min antagelse er, at jo mere man fjerner sig fra det segmentale og nærmer sig samtaleindhold, kommunikationshensigt m.v. som studieobjekt, jo vigtigere bliver samspillet mellem interviewer og interviewet, vel at mærke i et sprogsamfund som det københavnske; i et regionalsprogssamfund eller et to- eller flersproget samfund tror jeg derimod, at interviewerens egen adfærd, herunder sprogbrug, kan spille en langt større rolle også for det segmentale. (Lund 1989: 85)

For så vidt som der med feltarbejderens påvirkning tænkes på problemerne ved at fremkalde stilskift, er Jørn Lunds antagelser for længst blevet modbevist: Af de 4 kort /a/-variable som Projekt Bysociolingvistik undersøgte var de tre stilfølsomme på den ene eller den anden vis (Holmberg et al 1991: 168) og af de andre variable viser åbningen af æ til a efter /r/ i ord som 'træk' signifikant forskel på de to stilarter. Således er segmentale størrelser faktisk stilfølsomme.

I citatet af Jørn Lund er der en underlig sammenblanding af to diskussioner. Det vi diskuterede i projektbeskrivelsen (og det er den Lund kommenterer), er det såkaldte *observer's paradox*: Hvordan kan man få folk til at tale som om der ikke var nogen fremmed feltarbejder til stede der båndoptog dem, og ikke det *akkommodationsproblem* som er den anden side af samme mønt. Løsningen på observatørens paradoks er Labovs, at introducere emner der har en særlig kvalitet for den interviewede. Dermed påvirker man relationen mellem feltarbejder og informant og det fremkalder en *casual* stil. Disse passager med denne særlige stilart vil så adskille sig – også segmentalt, det er jo vist til hudløshed i alle sociolingvistiske undersøgelser der overhovedet bruger Labovianske metoder – fra passager med en mere formel stilart. Og det er denne sidste man får hvis man ikke gør noget for at få den første.

Da nu der faktisk er stilsforskelle i dansk og da de ikke rammer alle variable på samme måde, kan man altså ikke sammenligne optagelser der ikke har samme stil. I Projekt Bysociolingvistik's midtvejsrapport og i Jon Albris' bidrag til den endelige rapport kan man læse om vores arbejde med at operationalisere stilbegrebet. Hvis man nemlig ikke definerer hvad man taler om i stiltermer, risikerer man at sammen-

ligne formelle passager med uformelle og det introducerer såkaldte skjulte variable som forvrænger billedet.

Det er formentlig det der er sket i J. Normann Jørgensens undersøgelse. Som det fremgår ovenfor, har han gjort sig umage med at få folk til at tale – om noget ukontroversielt. Mette Mortensen har derimod meget præcise overvejelser over hvordan emnet for samtalerne skal vælges så det kalder på følelser og dermed en friere udfoldelse. Hun vælger at lade interviewene i den ene aldersgruppe handle om kildeskatten, et emne der dengang var stærkt emotionsfremkaldende, mens interviewene med de studerende der udgør den yngre gruppe af højsociale, kommer til at handle om demonstrationer. Det kan alle der har oplevet dette nuomdage så eksotiske fænomen vist bevidne var et emne med stærk appel – dengang.

Inkommensurabiliteten mellem de to typer af data viser sig klart i Normann Jørgensens rapport. Hans eget materiale tegner i almindelighed nogle pæne og temmelig troværdige kurver. Men Mette Mortensens data taler i næsten samtlige tilfælde et andet sprog. I alle de grafer der er gengivet i artiklen, kan man let se denne diskrepans, for J. Normann Jørgensen har med omhu stiptet forbindelsen fra hans egne resultatpunkter til hans analyse af Mette Mortensens materiale. I mange tilfælde går de stiplede linjer mod de fuldt optrukne og det gør det sandsynligt at der er tale om usammenlignelige undersøgelsesresultater på grund af forskelle i indsamlingsmetoden (hertil kommer den forskel i social klassifikation som J. Normann Jørgensen gør opmærksom på s. 71). I det hele taget lægger J. Normann Jørgensen ikke skjul på at "Mette Mortensens materiale er stadig ikke umiddelbart sammenligneligt med mit" (s. 71), men han sammenligner altså alligevel.

En beregning der tager som udgangspunkt at J. Normann Jørgensens egne data i hvert fald er sammenlignelige og skulle vise jævne kurver for udviklingen af et givet sprogræk, kan demonstrere hvad jeg mener. Hvis man tager de tal fra Normann Jørgensens datasæt der ligger på hver sin side af Mette Mortensens datasæt og beregner hvor mange af Mette Mortensen-tallene der går imod tendensen kan man give et indtryk af diskrepansen mellem datasættene. Af de 16 mulige tal for hver af de i alt 6 undersøgte variable dvs af de i alt 112 tal går 66 af Mette Mortensens tal imod tendensen i Normann Jørgensens. Forventningen er naturligvis ikke at de halvdelen af tiden skulle gå imod og halvdelen af tiden stemme, men at de skulle stemme alle sammen. Det er derfor stærkt påfaldende at mere end halvdelen ikke gør det.

Det kan således ikke anbefales at ændre undersøgelsespraksis undervejs. En gentagelse af Projekt Bysociolingvistik må for at være kommensurabel med den gamle undersøgelse – og hvis den ny undersøgelse ikke er det så er der slet ingen grund til at stable den på benene overhovedet – så nøjagtigt som muligt gentage de interviews der blev gennemført dengang rent typologisk. Det betyder at der skal anvendes samme omhu med at tænde for båndoptageren så snart man har sat sig, med at finde de emner der kan tænde folk og dermed føre til stilforskelle og med at opnå samme relation som sidst mel-

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 245

lem feltarbejder og informant. Og sidst men ikke mindst: Stilanalysen er et stærkt instrument til at anvise kommensurable passager i de optagelser der så kommer i kassen.

Der er i oversigten angivet fire panelstudier, nemlig Cedergrens, Pengs, Mees' og så *Paunonens undersøgelse* fra Helsingfors af det han kalder *Helsinki Colloquial Finnish*. Undersøgelsen er bygget op på følgende vis: I 1970 blev der foretaget sociolinguistiske interviews med i alt 96 informanter fordelt på tre aldersgrupper, tre sociale grupper (højere MK, lavere MK og AK) og – må man gå ud fra men det nævnes ikke eksplicit – to køn. De tre aldersgrupper er født omkring 1900, ca. 1920 og ca. 1950 og var således i begyndelsen af 1970'erne henholdsvis ca. 70 år, ca. 50 år og ca. 20 år gamle. I begyndelsen af 1990'erne blev så 45 informanter interviewet. Af disse var 16 nye informanter født i 1970'erne og altså 20 år gamle ved optagelsestidspunktet, mens 15 af de gamle informanter fra 1920'erne (nu ca. 70) og 14 af de gamle fra 1950'erne (nu ca. 40) blev optaget igen.

Paunonens undersøgelse har som sproglig variabel 5 forskellige måder hvorpå man kan udtrykke possessive konstruktioner i 1. ps. sg. idet der skelnes mellem situationer hvor der refereres til sætningens subjekt og til et andet nominal. De fem forskellige varianter har hver deres karakter, den variant der sejrer med tiden, er specifik for Helsinki-dialekten mens den der blev brugt mest før, bruges både i det finske standardsprog og i dialekterne.

Selve designet viser sin store udsagnskraft fordi det både kan vise udviklinger inden for hvert enkelt individ, udviklinger mellem aldersgrupperne og afsløre evt. *age grading*. En meget vigtig og for denne sammenhæng afgørende metodologisk konklusion lyder således:

Comparison at idiolect level produces somewhat surprising results. In some idiolects considerable changes have taken place: for some speakers the analytic type E has clearly advanced during the two decades, but for some others type E has become less common. At group level the changes are minor, because different idiolects have moved in different directions. That is why the group scores seem fairly stable.
(...)

All in all it is surprising that the speech of the middle-aged speakers of the 1970s has changed more than the speech of the young speakers of the 1970s. This goes against the general idea that the middle-aged and elderly speakers have already passed a phase of idiolectal stabilization (...). (Paunonen 1996: 384)

Det tør siges at der i disse tørre konstateringer er gemt sprængstof til mange opgør. Ikke alene udvikler individets sprog sig (som Peng hævdede, ovf.) men det kan altså udvikle sig mere i senere livsfaser end både Labov og Brink og Lund (for ikke at tale om Peng) havde troet.

Men hvad udvikler sig, sprog er så bredt et begreb? Problemet er den sproglige variabel Paunonen har undersøgt. Vi ved ikke ret meget om i hvor høj grad morfo-

logisk-syntaktiske ændringer af denne type (overgang fra en såkaldt syntetisk til en såkaldt analytisk konstruktion¹⁰) følger samme udviklingsbane som de fonetiske ændringer vi hidtil har set på. Se Kerswill 1996 for en meget spændende sammenfatning af hvad vi ved om ændringer på forskellige sproglige niveauer og den type forandringsproces de gennemløber.

VII Et muligt design: Projekt Bysociolingvistik 15 år efter

Det vil ikke komme som en overraskelse for den opmærksomme, og nu temmelig trætte, læser at jeg mener en ny undersøgelse bør være udformet som en panel-undersøgelse. Den udsagnskraft der ligger i at kunne gardere sig mod *age grading* (og vi har flere variable under mistanke her, først og fremmest [æ] > [e]) ved at interviewe de samme informanter igen, kan ikke være til købs for en nemmere indsamlingsfase. Og betingelserne er opfyldt fra starten hvis man vel at mærke regner med at de 63 Nyboder-informanter uden skade kan slås sammen med de 20 fra kontrolgruppen som godt nok var københavnere men ikke Nyboderbeboere. Det giver en så stor population at man stadig kan nå op på pæne celleudfyldninger i anden omgang – selv med det frafald der uden tvivl bliver tale om. Forudsætningen er at det ved en analyse af nøglevariable kan vises at de 83 udgør en ensartet population.

Endelig er der som nævnt ovenfor knyttet meget store interesser af metodologisk art til en indsamling der holder individet så konstant som individer nu er med 15 års afstand.

Det vil nok være hensigtsmæssigt at påbegynde forberedelsen af indsamlingen til næste projekt snarest. Afstanden mellem første indsamling og anden må nemlig heller ikke blive for stor. En indsamling i 2000 og 2001 vil give en afstand på 14-15 år. Det er formentlig optimalt idet der så bliver tale om at man fanger de helt unge fra sidst mens de stadig er i livsalder IIa, og dem fra IIa er nu blot i IIb – ikke endnu i III.

Siden Projekt Bysociolingvistik blev afsluttet har der været fortsat debat om det sociolingvistiske interviews anvendelighed som indsamlingsmetode. Det vægtigste indlæg i denne debat er uden tvivl Heegaard, Hvilshøj og Møller 1995. Forfatterne konkluderer deres undersøgelse således:

Eftersom DSI's (det sociolingvistiske interviews, FG) tilhængere tilsyneladende ikke har et bud på hvordan man i analysefasen skal kunne tage højde for de kontekstuelle faktorer, og det ej heller er muligt at kompensere for disse i selve interviewsituationen, *er det van-*

10. Selve denne betegnelse (Paunonen 1996: 377) kunne friste til en nærmere undersøgelse af om udviklingen er enestående eller indgår som en mindre del af et større kompleks f.eks. af syntaktiske ændringer.

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 247

skeligt at forestille sig hvordan DSI skal kunne gøres anvendelig til indsamling af et datamateriale der kan bruges i et kvantitativt øjemed.

Konsekvenserne af denne erkendelse er vidtrækkende. De sætter spørgsmålstejn ved om det kvantitative paradigme overhovedet kan fungere som beskrivelsesramme for dagligsproget, så længe paradigmet metoder øjensynligt ikke formår at tage hensyn til kontekstens indflydelse på undersøgelsesobjektet. (Heegaard, Hvilshøj og Møller 1995: 58, kursiv i original)

Ifølge Heegaard m.fl. skulle vi således ikke kunne bruge samme metode i anden omgang fordi den var forkert allerede i første. Det er efter min mening ikke tilfældet.

Argumentet i Jan Heegaard, Ulrik Hvilshøj og Erik Møllers artikel kan resumeres temmelig enkelt: Alle interviews er unikke idet konteksten, såvel den globale som den helt lokale sproglige i form af spørgsmål og dermed spillerum for svar, adskiller det ene interview fra det andet – og nødvendigvis må gøre det. Argumentet hænger altså på om der findes træk ved de sociolingvistiske interviews som gør dem sammenlignelige, eller om det er en umulighed at finde sådanne træk. Man kunne her mene at artiklen var selvafvisende, idet forfatterne jo gennemfører en tilbundsående analyse af fire interviews og dermed forudsætter at der er noget der er så ens at de med rimelighed kan erklæres for forskellige, at de overhovedet er sammenlignelige. Men det er for enkelt. Andre argumenter haves imidlertid.

For det første argumenterer forfatterne i konklusionen uden om stilanalysen. Det er stilanalysen der skal afgøre hvad der er sammenlignelige passager i interviewene og stilanalysen fastlægger netop hvad der dermed gør dem ens, ens nok. De sættes som ens på et sprogligt niveau som gør det meningsfuldt at hævde at man har undgået en ond cirkel. Noget er således ikke defineret som *casual* fordi der bruges en bestemt mængde vokalkvaliteter, for det er det der skal undersøges bagefter. Omvendt tillader stilanalysen netop af samme grund ikke at man derefter undersøger forskelle på det pragmatiske niveau inden for stilarterne for de er bl.a. fastlagt på basis af interaktionsstrukturen. Vil man derimod undersøge de forskellige sociale lags brug af pragmatiske faktorer må man fastlægge en konstant på et højere niveau, sådan som forfatterne selv har gjort det ved at tage interviewet som *speech event* som konstanten.

For det andet er argumenterne ikke så relevante på det fonetiske niveau som forfatterne synes at tro. I hvert fald har vi endnu ikke belæg for at kunne slutte så direkte fra det overordnet pragmatiske niveau og til det segmentalfonetiske. Når stilanalysen har defineret en passage som *casual* kan den sammenlignes med andre som udpeges på samme basis som *casual*. Derefter kan det vises om de to passager (med samme informant og samme interviewer) adskiller sig fra hinanden. (Den eneste variabel der er fyldigt nok repræsenteret i ethvert dansk talesprogsmateriale er formentlig det flade a, AN i projektets terminologi, men den er det givetvis også). Først når vi har fundet forskelle mellem indextal for en fonetisk variabel i passager af samme stilart blot fordi

de er placeret forskellige steder i et interview, kan vi opgive det sociolingvistiske interview. Eller forbedre stilanalysen.

For det tredje: Det konservative argument er her afgørende. Vi er nødt til at gøre det på samme måde – og *så godt som muligt* kopiere det sociolingvistiske interview som blev anvendt i første omgang, for ikke at få et problem af en helt anden størrelsesorden på halsen, nemlig at indsamlingerne bliver usammenlignelige alene af metodologiske årsager. Alternativet er at lade være med at indsamle overhovedet.

Så er der spørgsmålet om supplerings. Svaret kan vel kun være: Jo, tak. Men skal man tænke videre frem i årtusindet må en ny aldersgruppe repræsenteres så fyldigt at der også her er nogen at give af ved en evt. kommende replikation. Og Nyboder kan så ikke længere bruges som afgrænsning, vi må gå videre ud i den indre by men stadig kræve at vedkommende der optages er

- født og opvokset i Københavns indre by
- mellem 14 og 25 på indspilningstidspunktet dvs. født mellem 1975 og 1986.

Det betyder formentlig at vi skal op på ca. 7 i hver celle i det oprindelige design, dvs. 7 af hver sociale gruppe x køn, i alt omkring 28 informanter.

Mht. feltarbejdere er der dels et metodologisk problem, dels et praktisk-finansielt. Det første problem er gennemgået ovenfor. Jeg mener konklusionen må være at det bedste ville være hvis feltarbejderne til suppleringen var nogle andre og yngre end feltarbejderne på panel-undersøgelsen men at de unge feltarbejdere blev trænet af de ældre og navnlig ved at høre de gamle indspilninger igennem fik en fornemmelse for metoden. Feltarbejderne må forberede sig før hver ny optagelse ved at gennemlytte båndet fra sidst. Det skal dog omvendt ikke føre til at der slet ikke kommer nogen passager af *non casual* stil på båndene men risikoen er ikke overvældende. Normalt er det det modsatte der er problemet – og afstanden i tid er i sig selv så stor og den forrige optagelse så lille en begivenhed i informanternes liv at man alligevel starter fra scratch.

Det praktisk-finansielle problem er værre. Unge feltarbejdere kan være studerende, der betales som studentermedhjælp og dermed får en god forskeruddannelse og mulighed for at skrive empirisk velfunderede specialer om talesprog. Men de ældre er nødt til at være fastansatte der ofrer deres forskningstid på sagen, eller forskningsansatte der betales af eksterne midler. Virkeligheden vil her sætte sig igennem med ubønhørlig kraft.

Der er forløbet nogen tid siden sidste dataindsamling og det har betydet udviklinger der formentlig kan gøre undersøgelsen som helhed noget nemmere. Dels kan optagelserne nu ske på DAT-bånd eller minidisk sådan at talen allerede er digitaliseret. Dels vil det formentlig inden for overskuelig tid være muligt at automatisere i det mindste noget af udskrivningen. Begge dele er udviklinger der kan lette den enorme

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 249

finansielle indsats der under alle omstændigheder bliver tale om.

Når så det hele engang er overstået og vi har de nye optagelser, vil i hvert fald følgende – for denne forfatter stærkt fristende – undersøgelser være mulige:

- Undersøgelser af fonetiske variable over tid. Her vil en stilanalyse af både J. Normann Jørgensens og Mette Mortensens materiale være et kærkomment tilskud til at forlænge linjerne bagud.
- Undersøgelser af enkeltpersoners udvikling over tid, af grupperes udvikling over tid, af progressive og konservative grupper og enkeltpersoner i forhold til bestemte sprogforandringer.
- Sammenligninger mellem enkeltpersoners sprogbrug i interviews og gruppesamtaler i 1986-87 og 2000-2001.
- Sammenligninger mellem en række pragmatiske variable for at undersøge stilskeft i de gamle og de nye interviews. Er det de samme parametre der kan bruges til at afgrænse de forskellige stilarter i det gamle og det nye materiale? Hvis det ikke er tilfældet, må der argumenteres meget nøje for hvad det så er der ligger bag den intuitive opfattelse af stilarter i de to datasæt. Hvis det omvendt faktisk kan lade sig gøre at bruge samme analysemetode er det en bekræftelse på stilanalysens anvendelighed.

Jeg håber det alt sammen bliver til noget.

Litteratur

- Albris, Jon 1991: Style Analysis, Gregersen and Pedersen (eds.) part 1, 45–106.
- Albris, Jon m.fl. 1988: Projekt Bysociolingvistik: *Interim Report on The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. Institute of Nordic Philology, University of Copenhagen.
- Andersen, Birte 1971: *Adelig opfostring. Adelsbørns opdragelse i Danmark 1536–1660*. København: G.E.C. Gad.
- Arnold, Jennifer, Renée Blake, Brad Davidson, Scott Schwenter and Julie Solomon (eds.) 1996: *Sociolinguistic Variation. Data Theory and Analysis*. Selected Papers from NWAV 23 at Stanford, CSLI Publications.
- Brink, Lars og Jørn Lund 1975: *Dansk Rigsmål I–II*, København: Gyldendal.
- Chambers, Jack K. 1995: *Sociolinguistic Theory*, Linguistic Variation and its social significance. Oxford: Blackwell.
- Coupland, Nikolas 1980: Style Shifting in a Cardiff Work Setting, *Language in Society* 9, 1–12.

- Eckert, Penelope 1997: Age as a sociolinguistic Variable, Coulmas (ed.): *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell, 151–167.
- Gregersen, Frans and Inge Lise Pedersen (eds.) 1991: *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics* 1–2. Copenhagen: C.A. Reitzel.
- Hansen, Anita Berit 1998: *Les voyelles nasales du français parisien moderne. Aspects linguistiques, sociolinguistiques et perceptuels des changements en cours*, Etudes Romanes 40. Copenhagen: Museum Tusculanum.
- Heegaard, Jan, Ulrik Hvilshøj og Erik Møller 1995: Det sociolingvistiske interviews anvendelighed, *danske folkemål* 37, 3–60.
- Holmberg, Henrik m.fl. 1991: The Sociophonetics of some Vowel Variables in Copenhagen Speech, Gregersen and Pedersen (eds.) part 1, 107–239.
- Hudson, R.A. 1996: *Sociolinguistics*, Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jørgensen, Jens Normann 1980: Det flade a vil sejre, *SAML* 7. Institut for Anvendt og Matematisk Lingvistik, Københavns Universitet, 67–124.
- Kerswill, Paul 1996: Children, adolescents, and language change, *Language Variation and Change* 8, 177–202.
- Kristiansen, Tore 1995: anmeldelse af Ulla-Brit Kotsinas: Ungdomsspråk, *NyS* 20, 91–102.
- Labov, William 1966: *The Social Stratification of English in New York City*. Washington DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William 1982: Building on empirical Foundations, Lehmann and Malkiel (eds.): *Perspectives on Historical Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 17–92.
- Labov, William 1994: *Principles of Linguistic Change. volume 1: Internal Factors*. Oxford: Blackwell.
- Lund, Jørn 1989: Dansk talesprog, variation og usus, Holmberg m.fl. (udg.): *Forskningsprofiler*. København: Gyldendal, 64–90.
- MacLagan, Margaret A. and Elizabeth Gordon 1996: Out of the AIR and into the EAR: Another view of the New Zealand diphthong merger, *Language Variation and Change* 8, 125–147.
- Mees, Inger M. 1983: *The Speech of Cardiff Schoolchildren, a real time study*, (disp.) Leiden University.
- Milroy, Lesley 1987: *Language and Social Networks*. Second edition. Oxford: Blackwell.
- Mortensen, Mette 1971: Vurdering af eget talesprog, speciale i sociolingvistik, Københavns Universitet 1971. Institut for Dansk Dialektforskning, Udvalg for Folkemaals manuskriptsamling acc. nr. 262.
- Norrby, Catrin 1997: Hur länge er man ungdom – språkligt sett, Kotsinas, Stenström och Karlsson (utg.): *Ungdomsspråk i Norden. Föredrag från ett*

14. SOCIOLINGVISTIKKENS FORANDRINGER • 251

- forskarsymposium*, MINS 43. Stockholms Universitet, 213–222.
- Paunonen, Heikki 1996: Language Change in apparent time and in real time. Possessive constructions in Helsinki colloquial Finnish, *Samspel och variation. Språkliga studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*. Institutionen för nordiska språk, Uppsala Universitet, 375–386.
- Peng, Fred C.C. 1979: The Reality of Sound Change: A Sociolinguistic interpretation, *Proceedings of the Ninth International Congress of Phonetic Sciences 1979*, vol. II. Institute of Phonetics, University of Copenhagen, 229–237.
- Røyneland, Unn 1999: Språklig regionalisering på Røros og Tynset. *Målbryting*. Skrifter frå prosjektet Talemålsending i Noreg, nr. 2, 98–119.
- Ståhle, Bertel 1998: *Kvinder og mænd i dansk universitetsforskning i 1990'erne*. København: Undervisningsministeriet.
- Trudgill, Peter 1974: *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trudgill, Peter 1988: Norwich revisited: recent linguistic changes in an English urban dialect, *English World-Wide* 9, 33–49.
- Van de Velde, Hans, Marinel Gerritsen and Roeland van Hout 1996: The devoicing of fricatives in Standard Dutch: A real-time study based on radio recordings, *Language Variation and Change* 8, 149–175.
- Weinreich, Uriel, William Labov and Marvin I. Herzog 1968: Empirical Foundations for a theory of language change, Lehman and Malkiel (eds.): *Directions for Historical Linguistics: A Symposium*. Austin: University of Texas Press, 95–188.

Kilde: *danske folkemål*. bd. 41, Tilegnet Inge Lise Pedersen og Finn Køster, København: C.A. Reitzel 1999, 107–138